

Ad van Liempt (ed.), ***De jacht op het verzet. Het meedogenloze optreden van Sicherheitsdienst en Nederlandse politie tijdens de Tweede Wereldoorlog*** (Amsterdam: Balans, 2013, 396 pp, ISBN 978 94 6003 597 5).

Als weinig anderen is de journalist en programmamaker Ad van Liempt bijzonder productief met publicaties over de bezettingsjaren en de nasleep daarvan. Wat professionele historici opmerkelijk genoeg niet leverden – een handzame monografie over de bezettingsjaren – leverde Van Liempt met zijn boek *De Oorlog*, een bijproduct van de gelijknamige door hem gemaakte televisieserie. Daarnaast verschenen verschillende titels met afwisselende thema's over de jaren 1940-1945: over de Utrechtse Maliebaan waar de NSB en de SS maar ook kerk en verzet vlak naast elkaar bestonden, over de Colonne Heinecke die Joden opspoorde en daarvoor premies opstreek (*Kopgeld*), over *Verzetshelden en moffenvrienden* en over de verzetsman Gerard Reeskamp die na de oorlog in ongenade viel en veroordeeld werd (*De drogist*). Karakteristiek voor deze titels is niet alleen dat zij zeer toegankelijk geschreven zijn, maar ook dat individuele geschiedenissen en morele vraagstukken steeds centraal staan, zonder dat men als lezer steeds met een opgeheven vinger van de auteur wordt geconfronteerd. Daarnaast was Van Liempt mederedacteur van de bundel *Jodenjacht* over de rol van de Nederlandse politie in de Jodenvervolging, waarop het hier besproken boek volgde: *De jacht op het verzet. Het meedogenloze optreden van de Sicherheitsdienst en Nederlandse politie tijdens de Tweede Wereldoorlog*. Bij beide bundels werkte hij samen met het goeddeels zelfde team van jonge historici die gezamenlijk het bronnenonderzoek verrichtten en afzonderlijk de hoofdstukken schreven. Voor *De jacht op het verzet* onderzocht het team een jaar lang tweehonderd naoorlogse strafdossiers van inmiddels overleden Duitse en Nederlandse oorlogsmisdadigers, waarbij zij namen en geschiedenissen tegenkwamen van 12.000 slachtoffers van deze misdadigers. Aldus ontstond een overzicht van het precieze lot van duizenden illegale werkers, maar ook van toevallige passanten die niets met de illegaliteit te maken hadden en slechts door toeval slachtoffer werden. Met deze documentatie staan nu voor veel nabestaanden via het Nationaal Archief in Den Haag gegevens ter beschikking over de verzetsacties van hun familieleden en over de wijze waarop zij in het vangnet van politie en SD geraakten.

De focus van de bundel ligt echter niet op het verzet, maar op de jacht op degenen die zich verzetten en daarmee op het gruwelijke optreden van de *Sicherheitsdienst* en de

Nederlandse politie. Het is vooral dat laatste dat deze bundel laat zien: een schier eindeloze opsomming van gewelddadige, wrede en sadistische voorvallen, die echter geen uit de hand gelopen, betreurenswaardige uitschieters zijn, maar een systeem vertonen. Grof geweld, executies, martelingen, diefstal en zelfverrijking, brandstichting, het vormde allemaal een intrinsiek onderdeel van het werk van de SD en de behulpzame Nederlandse politiediensten. Nieuw zijn de meeste gegevens niet en dat geldt ook voor de constatering dat het excessieve karakter van dit gewelddadige optreden toenam naarmate de bezettingstijd verstreek en in het laatste oorlogsjaar zijn dramatische dieptepunt bereikte. Nieuw zijn wel de vele details en de omvangrijke schildering van individuele gevallen, of het nu om het beruchte Scholtenhuis in Groningen gaat, om Rotterdam, Terneuzen, Maastricht, Roermond of Leeuwarden, overal was sprake van dezelfde soort taferelen. Door de intensieve bestudering van de naoorlogse strafdossiers kon het in grote lijnen al bestaande beeld worden ingekleurd op microniveau waarbij zowel daders als slachtoffers als individuele personen zichtbaar worden. Hierin ligt een belangrijke verdienste van de bundel: zoals Van Liempt ook in andere publicaties een algemeen patroon presenteert aan de hand van concrete personen en gebeurtenissen, zo ontstaat opnieuw een caleidoscopisch beeld door de aaneenrijging van verhalen over specifieke personen. Daarbij gaat het niet zozeer om de uitvoerige en deels ook bekende portretten van hooggeplaatste nationaal-socialisten als *Generalkommissar Hanns Albin Rauter* en de *Befehlshaber der SiPo und des SD Willy Lages* (Amsterdam). Interessanter zijn de beschrijvingen van de eerder regionaal bekende SD-ers en SS-ers als Richard Nitsch (Maastricht) en Robert Lehnhoff (Groningen) alsmede de vele onbekendere personen die de revu passeren en op lokaal niveau actief waren. Velen daarvan stonden tijdens de bezetting plaatselijk bekend als ‘de beul van ...’, de ‘Schrik van ...’ of de ‘grootste boef van ...’. Vooral door de vele en lange citaten uit de naoorlogse strafdossiers krijgt de lezer gebeurtenissen levensecht en zeer direct gepresenteerd. Ook hierin ligt een verdienste van de bundel.

Tegelijkertijd ligt daarin ook een zwakke schakel. De gepresenteerde afzonderlijke (korte) verhalen domineren zo zeer, dat het boek daardoor op veel plaatsen een gebrek aan structuur, samenhang en analyse vertoont. Dit wordt slechts gedeeltelijk te niet gedaan door de duidelijker thematische hoofdstukken als ‘Onder invloed’ of ‘“Klein” verzet, grote gevolgen’. In het eerstgenoemde beschrijft Elias van der Plicht overzichtelijk het tot op heden nog onderbelichte thema van overmatig alcoholgebruik binnen de politiediensten en de gevolgen daarvan voor de slachtoffers tijdens de verhoren of arrestaties. In het tweede staat Liesbeth Sparks stil bij de drama’s die soms voortvloeiden uit ‘het bescheiden, onbedoelde, of symbolische verzet’, zoals het verhaal van de groep jongens die in mei 1941 aan de haven in Maassluis de pech hadden dat één van hen hard op zijn vingers floot. Aan boord van de aan de kade afgemeerde Duitse oorlogsschepen werd dat door een aantal mariniers verwisseld met het dagelijkse fluitsignaal aan boord om de scheepsvlaggen te strijken met als gevolg grote verwarring en chaos. Een aantal jongens werd kort daarop afgevoerd naar het concentratiekamp Sachsenhausen waar

vier omkwamen en waarvandaan zeven na acht maanden weer naar huis mochten. Het is slechts één voorbeeld uit een lange serie van ogenschijnlijk onschuldige voorvallen met een dramatisch vervolg.

Het hoofdstuk met het hoogste analytische gehalte is dat van Anne-Marie Mreijen over de rol van de Landwacht, het eind 1943 opgerichte hulpkorps dat oorspronkelijk ten doel had Nederlandse nationaal-socialisten te beschermen. In de praktijk ontwikkelde deze regionaal georganiseerde hulppolitie zich tot ongedisciplineerde, gewelddadige en met veel willekeur handelende eenheden, die de regio's waar zij optraden goed kenden en aldus een niet te onderschatten rol konden spelen in de jacht op het lokale verzet. Als geen ander in de bundel is Mreijen in staat de geschiedenis, ontwikkeling en betekenis van een deelthema te beschrijven aan de hand van individuele en los van elkaar staande gevallen, een prestatie met een zeer lezenswaardig resultaat.

De vraag naar de waarde van *De jacht op het verzet* voor vakhistorici moet met terughoudendheid worden beantwoord. De bundel levert ongetwijfeld nieuwe details en maakt duidelijk hoe structureel meedogenloos het politieoptreden bij de vervolging van de illegaliteit was, maar op een enkele uitzondering na zijn de artikelen te zeer een aaneenschakeling van voorbeelden, springend van geval tot geval. Dit laat de wens onverlet dat Ad van Liempt zijn productiviteit voortzet, want als geen ander kan hij de bezettingstijd en de nasleep ervan aan een breder publiek presenteren.

Friso Wielenga, Zentrum für Niederlande-Studien, Westfälische Wilhelms-Universität Münster